

Pakulska, Teresa

Duże przedsiębiorstwa przemysłowe na Mazowszu : (z uwzględnieniem zmian w przemyśle na Mazowszu w latach dziewięćdziesiątych)

Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego 14, 134-145

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Teresa Pakulska

Duże przedsiębiorstwa przemysłowe na Mazowszu (z uwzględnieniem zmian w przemyśle na Mazowszu w latach dziewięćdziesiątych)

Wstęp:

Przemysł uważany jest za jeden z istotnych czynników dynamizujących rozwój gospodarczy i zmiany w zagospodarowaniu przestrzeni. Tworzenie podstaw gospodarki rynkowej zainicjowane transformacją gospodarki po 1989 r. stwarza odmienne od dotychczasowych otoczenie przemysłu. Tworzy się ono nie tylko w wyniku podjętej obecnie decentralizacji uprawnień na niższe szczeble decyzyjne, lecz również w wyniku przeobrażeń w rozmieszczeniu i dostępności poszczególnych czynników produkcji i rynków zbytu oraz zmian w zakresie przepływu dóbr i osób, informacji oraz powiązań kooperacyjnych i infrastrukturalnych. Jednym z ważnych wyzwań stojących przed przedsiębiorstwami i władzami publicznymi w Polsce jest problem rozwoju przemysłu w nowych warunkach, w tym dostosowanie się do warunków gry rynkowej i ostrej konkurencji międzynarodowej.

Nie pomniejszając znaczenia małych i średnich firm w dokonujących się przemianach strukturalnych w produkcji przemysłowej nie można zauważyć, że nie kwestionowaną rotę w skali zmian zachodzących w całokształcie produkcji przemysłowej odgrywają duże przedsiębiorstwa, które możemy określić mianem głównych ogniw działalności przemysłowej. Wywierają one silny wpływ na rozwój całej gospodarki, zarówno w skali regionalnej, jak i ogólnokrajowej mogą odegrać dużą rolę w kształtowaniu kierunków dalszych zmian w strukturze gospodarczej regionu.

Procesy gospodarowania występują w przestrzeni o zróżnicowanym potencjale ekonomiczno-społecznym. Każdy region ma predyspozycje do pełnienia określonych funkcji, które są wynikiem oddziaływania zarówno warunków naturalnych, jak i dotychczasowej akumulacji zasobów. Transformacja gospodarki po 1989 r. uwidoczniła niedostrzegane wcześniej lub mało doceniane czynniki lokalizacji.

Obecnie w coraz większym stopniu inwestorzy preferują rynek zbytu oraz instrumenty wspierające działalność gospodarczą. Niewspółmiernie większą rolę przypisuje się poza kosztem siły roboczej kwalifikacjom pracowników, a kolejne miejsce w rankingach czynników zajmują bliskość szlaków komunikacyjnych, dostawców oraz koszt energii. Na uwagę zasługuje wysoka pozycja czynników związanych z obsługą przedsiębiorstw (usługi

bankowe, instytucje doradcze i wspierające przedsiębiorczość) oraz z wizerunkiem regionu (w tym ceny ziemi, bliskość szkół wyższych, instytutów badawczych, połączenia infrastrukturalne, możliwość wypoczynku).

Wskazane czynniki kształtując zachowania inwestorów, pozwalają wskazać te elementy przestrzeni geograficznej, które są atrakcyjne dla prowadzenia działalności gospodarczej, a w konsekwencji mają większe szanse dalszego rozwoju.

W najkorzystniejszej sytuacji pod tym względem znajdują się regiony już obecnie wysoko rozwinięte, które zamiast eksploatawania zasobów materialnych stawiają na zwiększenie wykorzystania infrastruktury intelektualnej. Warunki takie spełnia m.in. aglomeracja warszawska, otoczona obszarami o niższym poziomie rozwoju, które obecnie tworzą jeden, aczkolwiek zróżnicowany region.

Mazowsze stanowi, pod wieloma względami, istotną część ogólnego potencjału kraju¹ Region ten jest największy pod względem powierzchni, ludności, liczby pracujących oraz wytwarza największy w skali kraju produkt krajowy brutto. Na obszarze tego regionu funkcjonuje też drugi pod względem wielkości okręg przemysłowy Polski. Poza okręgiem warszawskim przemysł tego okręgu współtworzą mniejsze ośrodki przemysłowe, w byłych miastach wojewódzkich, przy czym nieco większe znaczenie wśród nich odgrywał Płock i Radom. Biorąc pod uwagę powyższe uwarunkowania przedmiotem analizy zamierza uczynić się największe przedsiębiorstwa przemysłowe "listy 500" (publikowanej przez czasopisma ekonomiczne, ostatnio dziennik Rzeczpospolita) funkcjonujące na Mazowszu i ich rolę w rozwoju tego regionu. Ich obecność w grupie największych przedsiębiorstw jest wyrazem nie tylko możliwości dostosowania się do nowych, zmieniających się warunków społeczno-gospodarczych, lecz także wynikiem funkcjonowania w określonym otoczeniu, noszącym miano otoczenia biznesu.

Szerzej ujmując, w alokacji kapitału i wielkości osiągniętych wyników ekonomicznych firmy ważnym elementem jest atrakcyjność regionu.

Analiza kondycji finansowej i rozmieszczenie największych przedsiębiorstw przemysłowych Mazowsza zostanie poprzedzona prezentacją ogólnych kierunków zmian w przemyśle tego regionu w latach dziewięćdziesiątych.

¹ W poniższym opracowaniu analizy przedmiotem uczyniono obszar obecnego województwa mazowieckiego. Jednakże w niektórych przekrojach celem pokazania pełniejszego obrazu przemian społeczno-gospodarczych na Mazowszu za podstawę analizy przyjmuje się obszar byłych województw: warszawskiego, ciechanowskiego, ostrołęckiego, płockiego, radomskiego, siedleckiego i skierniewickiego. Przyjęte założenia są podyktowane dostępnością bazy statystycznej oraz jej sposobem ujęcia.

1. Zmiany w przemyśle Mazowsza w latach dziewięćdziesiątych - ogólna charakterystyka

Nowa sytuacja społeczno-gospodarcza kraju zainicjowana transformacją systemową spowodowała przekształcenia ukształtowanej w przeszłości struktury przestrzennej i gałęziowej przemysłu. Złożony charakter zjawisk społeczno-gospodarczych występujący w procesach rozwoju sprawia, że w badaniach struktury ekonomicznej należy uwzględniać różnorodne wskaźniki. Najczęściej podstawą ocen uprzemysłowienia i jego zmian są wskaźniki dotyczące zakresu zatrudnienia oraz produkcji przemysłowej (produkcji sprzedanej przemysłu).

W poniższym opracowaniu zastosowano oba mierniki, zdając sobie sprawę, że nie wyczerpują one całości zagadnienia. Pozwalają jednak na wprowadzenie w omawianą problematykę, i uwzględniają zarówno zjawiska o charakterze ilościowym jak i jakościowym.

W 1997 r. pracujący w przemyśle² stanowili w skali kraju 23,6%, a na Mazowszu odsetek ten był niższy i wynosił 19,4%. Wewnątrz regionu mieliśmy do czynienia z dużym zróżnicowaniem tego zjawiska i najwyższy odsetek pracujących w tym sektorze przekraczający poziom średni odnotowano jedynie w byłym województwie warszawskim (22,2% ogółu pracujących)³. Najniższy poziom uprzemysłowienia mierzony odsetkiem zatrudnionych w przemyśle był charakterystyczny dla byłego województwa ostrołęckiego, ciechanowskiego, siedleckiego (ok. 14-15%).

W początkowym okresie transformacji gospodarczej w Polsce pracujący w przemyśle na Mazowszu stanowili 23,4% (średnia krajowa wynosiła wówczas 26,7%). Oznacza to, iż w badanym okresie nastąpił spadek liczby pracujących w tym sektorze o ok. 90,6 tys. osób, tj. 15%, przy czym najwyższy spadek względny odnotowano w skierniewickim (o ok. 18%), a najniższy w radomskim (o 2,5%). Natomiast liczba pracujących w ujęciu bezwzględnym w największym stopniu zmniejszyła się w byłych województwach warszawskim (o 43 tys. osób) i radomskim (o 20,2 tys. osób).

Warto zauważyć, że ogólny spadek liczby pracujących, (w tym odsetka osób pracujących w przemyśle, który w 1990 r. wyniósł od ok. 15-16% w ostrołęckim, siedleckim, ciechanowskim do 29,6% w warszawskim) odbywał się w warunkach wzrostu liczby pracujących na Mazowszu, lecz wzrost

2 Pod pojęciem przemysł rozumie się następujące sekcje: "Górnictwo i kopalnictwo", "Działalność produkcyjną" oraz "Zaopatrzenie w energię elektryczną gaz i wodę".

3 Analiza dotycząca ujęć wewnątrzregionalnych na Mazowszu będzie prowadzona w dotychczasowym układzie województw. Jest to podyktowane dostępnością bazy statystycznej.

ten dotyczył wyłącznie byłego województwa warszawskiego i wynosił 169,3 tys. osób.

Rozmieszczenie przemysłu z punktu widzenia liczby pracujących charakteryzowało się wyraźną koncentracją przestrzenną. Pracujący w przemyśle na Mazowszu stanowili w latach 1990-1997 ok. 13,5% pracujących w tym sektorze w kraju i był to niższy odsetek od udziału tego regionu w liczbie pracujących (16,5%), czy liczbie ludności (14,6%).

Nieziemiennie najwyższym odsetkiem pracujących w tym sektorze charakteryzowało się byłe województwo warszawskie (w latach 1990-1997 ok. 7,3-7,4% w skali kraju i 53,9-55,1% w regionie). Następną w kolejności pozycję zajmowało pod tym względem byłe województwo radomskie (odpowiednio 1,8-1,6% w kraju i 13,5-12% w regionie). Na pozostałym obszarze rola przemysłu była jeszcze mniejsza (ok. 1% i mniej ogólnej liczby pracujących w przemyśle w kraju i poniżej 8,5% w regionie). Jednocześnie na obszarze całego Mazowsza z wyjątkiem byłego województwa warszawskiego, odsetek ten zmniejszył się.

Jak zauważono, do głównych obok zatrudnienia mierników służących do określenia roli przemysłu w gospodarce należy zaliczyć produkcję sprzedaną przemysłu.

W 1997 r. Mazowsze partycypowało w ok. 20% w produkcji sprzedanej przemysłu w kraju, przy czym największą koncentracją produkcji sprzedanej przemysłu na obszarze Mazowsza charakteryzowało się byłe województwo warszawskie (12,7% produkcji sprzedanej przemysłu w kraju i 2/3 produkcji sprzedanej przemysłu na Mazowszu).

Stosunkowo duży udział miało też byłe województwo płockie (odpowiednio 2,8% w kraju i 14,5% produkcji w regionie). Na pozostałym obszarze regionu mazowieckiego wytwarzano łącznie ok. 1/5 produkcji sprzedanej przemysłu, co stanowiło ok. 4% produkcji krajowej.

W badanym okresie mieliśmy do czynienia z relatywnym wzrostem roli przemysłu na Mazowszu, gdyż udział tego regionu w produkcji sprzedanej przemysłu zwiększył się z ok. 15,5% w 1990 r. do ok. 20%. Dokonało się to w warunkach szybszego tempa spadku produkcji sprzedanej przemysłu w kraju niż w omawianym regionie (odpowiednio o ok. 38% w kraju i ok. 21% na Mazowszu). Produkcja sprzedana przemysłu zmniejszyła się w badanym okresie o 218.468,3 mln zł w kraju, natomiast na Mazowszu spadek ten wyniósł 19.031,2 mln zł, co oznaczało, że region ten partycypował w 8,7% w osiągniętym spadku produkcji.

W skali regionu sytuacja pod względem zmiany znaczenia przemysłu była różnicowana. Największy spadek produkcji sprzedanej przemysłu odno-

towano na obszarze byłych województw płockiego i radomskiego (po ok. 50% w stosunku do 1990 r. i stanowiło to ok. 4/5 spadku produkcji na obszarze całego Mazowsza). Z kolei wzrost produkcji sprzedanej przemysłu obserwowano na obszarze byłych województw warszawskiego i ciechanowskiego, przy czym jedynie na obszarze województwa warszawskiego oznaczało to zarazem wzrost stopnia koncentracji przemysłu (tj. z 7,8% w 1990 r. do 12,7% produkcji sprzedanej przemysłu ogółem w kraju).

Szczególne rola aglomeracji warszawskiej jest widoczna także w dziedzinach, które symbolizują transformację polityczno-gospodarczą kraju, tj. takich jak: rozwój sektora prywatnego, przedsiębiorczość, czy inwestycje zagraniczne. Na obszarze byłego województwa warszawskiego wytwarza się ok. 70% produkcji sprzedanej przemysłu Mazowsza w ramach sektora prywatnego i stanowi to ok. 14% produkcji tego sektora w kraju. Rola pozostałych obszarów Mazowsza jest pod tym względem niewspółmiernie mniejsza, gdyż następne w kolejności były województwo radomskie dostarcza ok. 5,6% produkcji sprzedanej przemysłu Mazowsza pochodzącej z sektora prywatnego.

Przyjmując produkcję sprzedaną przemysłu w byłych województwach wchodzących w skład Mazowsza za 100%, należy zauważyć, że w 1997 r. jedynie na obszarze płockiego udział sektora prywatnego był relatywnie niski (21,8%), podczas gdy na pozostałym obszarze kształtował się od ok. 61% (radomskie) do ok. 90% (ciechanowskie). Podobnie sytuacja w tym zakresie przedstawiała się w 1990 r., gdyż na całym Mazowszu, poza płockim udział sektora prywatnego w produkcji sprzedanej przemysłu był wyższy od średniej krajowej (17,4%), ale nie przekraczał 40%.

Dla pełniejszego obrazu sytuacji w przemyśle w regionie⁴ i jej wewnętrznych różnicowań należy przeanalizować wielkość produkcji sprzedanej przemysłu na 1 mieszkańca. Wyższe wskaźniki przekraczające poziom średniej krajowej (9.284 zł na 1 mieszkańca) odnotowano w płockim (19.694 zł na 1 mieszkańca) i warszawskim (18.928 zł), a w pozostałym obszarze poniżej średniej (od 4.669 zł w siedleckim do 6.360 zł w ciechanowskim). W badanym okresie produkcja sprzedana przemysłu na 1 mieszkańca zmniejszyła się w kraju z 15.145 zł w 1990 r. do 9.284 zł. Na Mazowszu największy spadek odnotowano w płockim (o 22.059 zł na 1 mieszkańca), a jedynie w warszawskim i ciechanowskim wzrost (odpowiednio o 345 zł i 565 zł na 1 mieszkańca).

⁴ Analizie nie zostały poddane zmiany struktury gałęziowej przemysłu ze względu na brak danych w dłuższym okresie. Dane zapewniające porównywalność zostały opublikowane przez GUS dla lat 1990 i 1993. Jest to związane ze zmianą klasyfikacji działalności z KGN na EKD.

2. Największe przedsiębiorstwa przemysłowe „listy 500” na Mazowszu

Silną pozycję i potencjał ekonomiczny Mazowsza potwierdzają dane dotyczące największych polskich przedsiębiorstw przemysłowych. Spośród 307 przemysłowych przedsiębiorstw „listy 500” na terenie Mazowsza funkcjonowało 47 firm (więcej tylko w śląskim 48 firm). Największe przedsiębiorstwa przemysłowe Mazowsza reprezentowały najczęściej przemysł spożywczy (ok. 34%) i elektromaszynowy (ok. 21%), a w następnej kolejności elektroenergetyczny i przemysł drzewny. Jednocześnie 3/4 stanowiły firmy będące własnością kapitału prywatnego (36 przedsiębiorstw), w tym większość reprezentowała kapitał zagraniczny (19 firm). W analizowanym regionie firmy wypracowały łącznie 53.121 mln zł, tj. 26,6% ogółu przychodów przedsiębiorstw przemysłowych „listy 500” i na zbliżonym poziomie ukształtował się udział w przychodach ze sprzedaży (25,9%), i stanowiło to 12,8% przychodów z całokształtu działalności i 12,3% przychodów ze sprzedaży całego przemysłu.

Na terenie Mazowsza funkcjonowało aż 7 firm (z 40 przedsiębiorstw przemysłowych „listy 500”), których roczne przychody ogółem wynosiły w 1998 r. ponad 1 mld zł, a wśród nich najwyższe lokaty pod względem przychodów osiągnęły Polskie Sieci Elektroenergetyczne S.A. w Warszawie (13,5 mld zł), Petrochemia Płock S.A. (12,6 mld zł) oraz Daewoo FSO Motor Sp. z o.o. w Warszawie (7,4 mld zł).

Należy zauważyć, iż w niektórych przypadkach, czego dobrym przykładem są Polskie Sieci Elektroenergetyczne duże przychody oraz pozycja firmy nie są realnym odzwierciedleniem potencjału omawianego regionu. Główny majątek PSE jest zlokalizowany poza Mazowszem, a ponadto wartość przychodów jest sztucznie zawyżona, ponieważ przychody tworzy cała wartość wytworzonej w kraju energii powiększona o marżę. Zmiana prawa energetycznego dopuszczająca bezpośrednie nabywanie energii od wytwórców, przyczyni się do spadku przychodów firmy, które będzie tworzyła jedynie marża za przesyłanie energii⁵.

Nie zmienia to faktu, że Mazowsze skupia wielkie, znaczące firmy, wykazujące duży dynamizm rozwojowy. Wśród przedsiębiorstw „listy 500” regionu mazowieckiego najwyższe tempo przyrostu przychodów w 1998 r. osiągnęły: Peugeot Polska Sp. z o.o. w Warszawie (91%), Bakoma S.A. w Warszawie (61%), Daewoo - FSO Motor Sp. z o.o. w Warszawie (42%), Elektrownie Szczytowo -Pompowe S.A. w Warszawie (42%) oraz Cedrob

⁵ Por. J.Macieja: Najbardziej dynamiczne, Rzeczpospolita (dodatek) 7.10.1998 s.15.

S.A. w Ciechanowie (36%) i Thomson Polkolor Sp. z o.o. w Piasecznie (35%). Największy spadek odnotowano w Agorze S.A. w Warszawie (o 53%). W grupie najszybciej rozwijających się firm jest tylko jedna (Elektrownie Szczytowo - Pompowe S.A. w Warszawie), będąca własnością państwową Skarbu Państwa, pozostałe stanowiły własność prywatną (wyłączną lub większościową).

Przedsiębiorstwa przemysłowe „listy 500” regionu mazowieckiego charakteryzowały się przeciętnie stosunkowo dobrą kondycją. Partycypowały one w 41% w osiągniętym zysku operacyjnym, zajmując pozycję lidera w rankingu województw pod względem wysokości zysku operacyjnego największych przedsiębiorstw przemysłowych „listy 500”. Ponadto przedsiębiorstwa te wyróżnia wyższy niż średni dla całej „listy 500” wskaźnik rentowności brutto (4,91% wobec 3.31%). Najwyższą rentowność w tej grupie przedsiębiorstw wykazywała VF Polska Sp. z o.o. w Warszawie, funkcjonująca w branży przemysłu lekkiego (28,9%), w przypadku której każdy złoty przychodu przynosi ok. 29 groszy zysku). Nieco niższą rentowność osiągnęły Prespublica Sp. z o.o. w Warszawie (26,3%) oraz Zakłady Piwowskie S.A. w Sierpcu (24,1%). Natomiast najniższą rentowność brutto osiągnęły: Bizon Sp. z o.o. w Płocku (-19,6%) oraz Huta LW Sp. z o.o. w Warszawie (-9%) i ujemny, lecz stosunkowo niski wskaźnik rentowności był typowy dla kolejnych 7 przedsiębiorstw.

Jednocześnie największe firmy przemysłowe w tym regionie odprowadzały do budżetu 657,1 mln zł z tytułu obowiązujących obciążeń wyniku finansowego, co stanowiło 25,9% ogólnej kwoty odprowadzanej przez przedsiębiorstwa przemysłowe „listy 500” w Polsce, przy czym stopień obciążeń poszczególnych przedsiębiorstw był istotnie zróżnicowany. Ogólnie rzecz ujmując przedsiębiorstwa z kapitałem zagranicznym charakteryzują się większym udziałem w zysku netto niż brutto, co może świadczyć o korzystaniu przez te podmioty z różnego rodzaju ulg podatkowych i w związku z tym ponoszą one mniejsze obciążenia na rzecz budżetu. Byłoby to sprzeczne z opinią większości inwestorów zagranicznych, że nie korzystają ze zwolnień podatkowych oraz ulg⁶.

Potencjalne możliwości rozwoju tych firm można określić poprzez analizę wskaźnika intensywności inwestowania (stosunek procentowy nakładów inwestycyjnych do przychodów ze sprzedaży). Przeciętnie wskaźnik inwestowania dla firm przemysłowych „listy 500” zlokalizowanych w regionie

6 Por., W. Dziemianowicz: Kapitał zagraniczny a rozwój regionalny i lokalny w Polsce, Studia Regionalne i Lokalne, Europejski Instytut ROZWOJU Regionalnego i Lokalnego Uniwersytet Warszawski, Warszawa 1997, nr 21 (54), ss. 103-105.

mazowieckim był nieco niższy niż w skali kraju (odpowiednio 7,8% i 9,7%). Najwyższy poziom osiągnął w Elektrowniach Szczytowo - Pompych S.A. w Warszawie (40,9%), niższy w PWPW S.A. w Warszawie, zajmującej się działalnością wydawniczą (35,2%) oraz Intercell S.A. w Ostrołęce (23,6%), a najniższy w LZPS Polmos w Żyrardowie, Peugeot Polska Sp. z o.o. w Warszawie i Polski Tytoń S.A. Radom, w których wskaźnik inwestowania nie przekroczył 1%. Łącznie nakłady inwestycyjne poniesione przez największe przedsiębiorstwa przemysłowe Mazowsza stanowiły 22,3% nakładów przedsiębiorstw przemysłowych "listy 500". Największe inwestycje w ujęciu bezwzględny podjęła Petrochemia Płock S.A., która przeznaczyła na inwestycje 1,2 mld zł. Wysokie inwestycje w sektorze naftowym są związane ze strategią mającą na celu maksymalizację udziału na rynku, a co po wejściu Polski do Unii Europejskiej będzie równoznaczne z podejmowaniem próby utrzymania się na rynku firm krajowych. Kolejne miejsca pod względem ponoszonych nakładów inwestycyjnych zajmują: Daewoo FSO Motor Sp. z o.o. w Warszawie (783,5 mln zł) oraz Polskie Sieci Elektroenergetyczne S.A. w Warszawie (356,3 mln zł) i Thomson Polcolor Sp. z o.o. w Piasecznie (119,5 mln zł).

Na uwagę zasługuje angażowanie się w inwestycje Daewoo - FSO Sp. z o.o. inwestycje tej firmy stanowiły ponad 17% przychodów ze sprzedaży. Prawdopodobnie celem tego wysiłku jest zajęcie pierwszej pozycji na polskim rynku samochodowym oraz osiągnięcie możliwości eksportu znaczącej części produkcji na rynki krajów europejskich. Znaczenie koreańskiego koncernu jeszcze bardziej rośnie, jeśli uwzględni się to, że jest udziałowcem w czterech kolejnych spółkach na "liście 500" i jednym z największych pracodawców w regionie mazowieckim (tylko Daewoo FSO Motor Sp. z o.o. w Warszawie zatrudnia 14,7 tys. osób, co stanowi ok. 21% ogółu pracujących w przedsiębiorstwach przemysłowych "listy 500" na Mazowszu).

Łącznie przedsiębiorstwa przemysłowe "listy 500" funkcjonujące na Mazowszu zatrudniały 69,3 tys. osób, co stanowiło 13,6% pracujących w przemyśle tego regionu. Poza koncernem Daewoo FSO Motor Sp. z o.o. w Warszawie do relatywnie dużych pracodawców należy zaliczyć: Petrochemię Płock S.A. (7,4 tys. osób), Thomson Polcolor Sp. z o.o. w Piasecznie (5,4 tys. osób), Elektrociepłownię Warszawskie S.A. w Warszawie (4,4 tys. osób) oraz Inco-Veritas S.A. w Warszawie (3,7 tys. osób). Przeciętne zatrudnienie w największych przedsiębiorstwach Mazowsza kształtowało się na poziomie poniżej średniej krajowej analizowanej grupy firm (odpowiednio 1731 osób oraz 2419 osób). Jednocześnie region ten charakteryzuje się znacznie wyższymi od średniej krajowej i najwyższymi w skali kraju mie-

sięczynnymi przeciętnymi wynagrodzeniami w przedsiębiorstwach przemysłowych "listy 500" (2335 zł w mazowieckim wobec 1813 zł w Polsce).

Znamienną cechą regionu mazowieckiego jest rosnący udział inwestycji zagranicznych, przekraczających 1 mln USD. Według Państwowej Agencji Inwestycji Zagranicznych (PAIZ) wartość tych inwestycji wynosi 6-7 mld USD. Największym inwestorem w tym regionie jest koreański koncern Daewoo, który zainwestował w Warszawie i okolicach ponad 1 mld USD, m.in. w FSO na Żeraniu (obecnie Daewoo FSO Motor) i produkcję sprzętu RTV w Daewoo Electronics w Pruszkowie. Znaczących inwestycji dokonali też francuski koncern Thomson Multi Media, który zainwestował w Piasecznie w zakład Thomson Polcolor i spółkę Thomson-Lamina Lampy Elektroniczne oraz w fabrykę telewizorów w Żyrardowie, a ponadto France

Telecom, RAO Gazprom, amerykański koncern Protector & Gambie i PepsiCo (który ponad 50% inwestycji dokonał na terenie Mazowsza, m.in. kupił zakłady cukiernicze Wedla).

Znacznie mniejsze inwestycje zostały podjęte w pozostałych województwach wchłoniętych przez mazowieckie i nie przekraczały wartości kilkadziesiątu milionów dolarów. Do znaczących inwestorów w płockim zalicza się amerykańskiego producenta dżinsów Levi Strauss, który zainwestował w swoją fabrykę w Płocku. W ciechanowskim największe inwestycje podjął amerykański kołnierz Ford, który zaangażował się w montownię aut w Płońsku, a znaczącym inwestorem w tym regionie był też British Sugar, który przeznaczył nakłady na modernizację i rozbudowę cukrowni Głinojeck. Inwestycyjnym liderem w byłym województwie radomskim jest firma tytoniowa Seita, która zainwestowała w Radomskie Zakłady Tytoniowe. W czołówce zagranicznych liderów w byłym województwie ostrołęckim jest szwedzka Intercelluloza AB, która podjęła inwestycje w Ostrołęckich Zakładach Celulozowo Papierniczych.

Napływ kapitału zagranicznego znajduje swe odzwierciedlenie również na "liście 500". Spośród 47 przedsiębiorstw zlokalizowanych w regionie mazowieckim ok. 40% stanowiły prywatne firmy zagraniczne (udział wyłączny lub większościowy), a ogólnie sektor prywatny w mazowieckim był reprezentowany przez 36 firm (78%) przedsiębiorstw przemysłowych "listy 500". Kapitał zagraniczny interesował się przede wszystkim przemysłem elektromaszynowym i spożywczym. Natomiast kapitał prywatny krajowy w większym stopniu zainwestował w przemysł spożywczy. W przypadku tych branż przemysłu istotne znaczenie ma popyt wewnętrzny. Polska jest bowiem atrakcyjnym rynkiem zbytu ze względu na liczbę mieszkańców, a także wzrastające dochody na osobę, będące następstwem wzrostu gospodarczego.

Analiza przestrzenna alokacji kapitału reprezentowanego przez największe przedsiębiorstwa przemysłowe "listy 500" potwierdza istotne przestrzenne zróżnicowanie rozmieszczenia potencjału ekonomicznego. Wprawdzie cały region jest jedynym w Polsce (według Szacunków Eurostatu), w którym poziom rozwoju gospodarczego przekracza 75% przeciętne go poziomu w Unii Europejskiej⁷, lecz w zdominowanej części jest to wynikiem potencjału ekonomicznego skupionego w Warszawie i jej najbliższym sąsiedztwie.

Przykładowo, spośród 47 firm przemysłowych "listy 500" aż 33 funkcjonowało w Warszawie (27) i jej najbliższym otoczeniu (Wołomin, Pruszków, Piaseczno itp).

Z różnorodnych badań wynika, że bardzo ważnym czynnikiem przyciągającym inwestycje jest wielkość miasta i jego pozycja w systemie osadniczym⁸. Generalnie stolice województw charakteryzują się znacznie większą atrakcyjnością niż inne miasta, nawet o zbliżonej wielkości. Znacznie lepiej pod względem koncentracji dużych firm przemysłowych wypadają stolice województw w obecnym układzie administracyjnym (co w dużym zakresie odpowiada układowi sprzed 1975 r.), wśród których szczególną rolę odgrywa Warszawa. Miasto to uzyskało najwyższą punktację biorąc pod uwagę wskaźnik syntetyczny atrakcyjności inwestycyjnej (grupa A -najwyższa atrakcyjność), uwzględniający najczęściej wymieniany w literaturze oraz w badaniach empirycznych czynniki sprzyjające rozwojowi lokalnemu i przyciągające inwestorów⁹. Warszawa przoduje w wielu kategoriach uwzględnianych w analizie atrakcyjności (chłonność rynku pracy, jakość rynku lokalnego, infrastruktura techniczna i otoczenie biznesu, dostępność komunikacyjna i skuteczność transformacji gospodarki), ale ograniczeniem mogą być wysokie koszty prowadzenia działalności gospodarczej.

W mniejszych miastach koncentracja potencjału reprezentowanego przez podmioty gospodarcze, w tym największe firmy jest już znacznie mniejsza. W tej grupie dominują byłe miasta wojewódzkie, pełniące obecnie najczęściej rolę miast powiatów wydzielonych. Należy doń zaliczyć:

7 Oznacza to, że gdyby Polska była członkiem Unii Europejskiej to region mazowiecki nie otrzymywałby środków z tzw. funduszy strukturalnych UE, przeznaczonych na wyrównanie poziomu rozwoju gospodarczego - Por. P. Apanowicz: Niezagrożona pozycja na czele stawki, Rzeczpospolita, nr 239(5404), 12.10.1999, s. B6.

8 Por. Analizy prowadzone przez Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową których wyniki zamieszcza P.Swianiewicz: Największym najłatwiej o inwestora, Rzeczpospolita nr 129 (4686), 5.06.1997 oraz P.Swianiewicz, W.Dziemianowicz: Atrakcyjność inwestycyjna dużych miast, Rzeczpospolita nr 269 (5129), 17.11.1998.

9 Por. P.Swianiewicz, W.Dziemianowicz: Atrakcyjność inwestycyjna... op.cit.

Płock, Ostrołęka, Siedlce, Radom oraz Ciechanów, w których funkcjonowało łącznie 11 firm analizowanej grupy. Relatywnie dużą atrakcyjnością charakteryzują się również mniejsze miasta usytuowane w pobliżu Warszawy. Spośród powiatowych na szczególną uwagę zasługują Pruszków, Piaseczno, Otwock i wcześniej wspomniany Ciechanów zaliczone do najwyższej klasy atrakcyjności - A. W klasie znalazło się również 12 małych miast położonych wokół Warszawy (Konstancin-Jeziorna, Milanówek, Piastów, Radzymin, Błonie, Zielonka, Wesoła, Józefów, Łomianki, Ożarów Mazowiecki, Brwinów, Podkowa Leśna), które wykazując wysoką atrakcyjność skutecznie przyciągały kapitał, chociaż nie zawsze największy.

Uwagi końcowe

Przemiany, jakie miały miejsce w Polsce po 1989 r. wpłynęły na zmianę uwarunkowań rozwoju regionalnego, podatność poszczególnych regionów na te zmiany okazała się silnie zróżnicowana. Procesy ekonomiczne zachodzące w warunkach gospodarki rynkowej doprowadziły do polaryzacji potencjału gospodarczego. Podobny wniosek nasuwa się również w przypadku największych przedsiębiorstw przemysłu "listy 500".

Mazowsze można zaliczyć do regionów charakteryzujących się stosunkowo korzystnymi zmianami w strukturze gospodarki, aczkolwiek nie są to przeobrażenia o jednoznacznie ocenianym kierunku. Ponadto zarysowana przewaga konkurencyjna odnosi się do aglomeracji warszawskiej i jej zaplecza, gdyż nie można tego utożsamiać w całości z regionem mazowieckim. Pozytywnie na kierunek przeobrażeń gospodarczych, w tym przemysłu, wpływa duża koncentracja działalności gospodarczej, zdywersyfikowana struktura gospodarki, dobre zagospodarowanie infrastrukturalne i rozwinięte zaplecze badawcze oraz duża podaż pracowników o wysokich i zróżnicowanych kwalifikacjach.

Z analizy rozmieszczenia dużych inwestycji przemysłowych wynika, że mamy do czynienia z utrwalaniem istniejących dysproporcji o charakterze wewnątrzregionalnym. Mazowsze jest bowiem regionem skupiającym obszary o istotnych różnicach pod względem potencjału gospodarczego i tempa przeobrażeń. Obok dobrze uprzemysłowionej aglomeracji warszawskiej i jej zaplecza, które mają najlepsze potencjalne kierunki rozwoju przemysłu znajdują się obszary położone peryferyjnie (obejmując byłe województwa ostrołęckie, ciechanowskie, płockie, skierniewickie, radomskie i siedleckie) charakteryzują się niskim poziomem zagospodarowania, mało korzystną strukturą przemysłu i zbyt wolnym tempem jej przeobrażeń. Na obszarach tych poza nielicznymi wyjątkami (np. Radom) przemysł jest słabo rozwinię-

ty i rozwój innych gałęzi przemysłu poza istniejącymi (znajdującymi się w różnej kondycji ekonomicznej) jest ograniczony, a związane jest to ze słabo rozwiniętą infrastrukturą i brakiem wykwalifikowanej kadry.

Należałoby oczekiwać, że różnorodne zmiany strukturalne będą generowane przez największe przedsiębiorstwa, z uwagi na znaczny udział w produkcji oraz osiągniętych wynikach finansowych polskiego przemysłu. Dużą rolę w tym zakresie będzie odgrywać prowadzona przez te duże przedsiębiorstwa polityka rozwojowa oraz zakres i miejsce prowadzonej działalności, zwłaszcza że przedsiębiorstwa te lepiej od mniejszych wykorzystują powstające nadwyżki finansowe i charakteryzują się wyższą skłonnością do inwestowania.